

Lardizabalen Testamentu zarreco ta berrico condaira

Euskaltzaindi onen Batzar ilerokoetarako paper-
txo bat igortzen zaio Euskaltzain bakoitzari, zein
egun ta tokitan biltzekoak diren jakinarazteko. Bi
urtefik ononzko dei-txarteltxo orietan azken-leñoan itz
auek irakurtzen dituzte euskaltzainak: **Bakoitzak
dakařena**. Lengo astean gure zadorlari-orde (Vice-
secretario) zintzoak, beti bezela bi ele oriek tintontzi-
tik atera-auretxoan nonbait ere *bakoitz* gutxik lana
ekařiko zutelakoan edo ilun-milunka nereganatuz «be-
rořen lana ta Lacomberen Durone edo Duvoine edo
dana dalakoa» urengo batzarřetarako eztago besterik.

—¿Eta **bakoitzak dakařena**? galde egin nion nik.

—Pzzzzzz, begiak ertsirik zituela erantzunaz, bere
zador ta isilkai-artera joan zitzaidan.

Egun batzuk aurerago goiz ta arats, orduai labur
neritzaiela, Lardizabal-en lan luze eder ori leřoz leřo
irakurtzen ari nintzan. Orduan ere bateko adizkiren
bat, besteko aleman-tankerazko zerbait, naiz Bizkai-
usaineko itz bat edo beste, naiz Benapařoako zertxo-
ren bat, *Testamentu* ořetatik eskuratu nairik asita
berealatsu, lantxo auxe egitea bururatu ta tin-tin
mai-gaineko txilintxoari ots eragin nion. *Que venga
don...* esan nion mutikoari, pzzzzzdunaren izena
aipatuz.

—¿Zer da?

—Batzarřetarako lanen artean sartuizu onako au:
*Lardizabalen Testamentu zarreco ta berrico con-
daira*.

Beste zerbait, gurekin egunoro zur ta zoli lanean
ari denarengandik ere, batzargai orien artean sartu

zaio ta gizonak —nik uste enuena— aspaldion iloroko dei-txartel orietan ain gozaro irakurtzen genduen **Bakoitzak dakařena** zeritzaion beita edo amuzki ori (amuzki nere erialdeko ařantzaleak ařainak artzeko erakargaitxoak du izena) oraingo onetan gure zadorlari-ordeak bere maipean utzi digu. Lagunak: barka zaiozute jotoil eta gainera jakinarazi auřerantzean bakoitzak batzař guzietarako beti zerbait ekařiko duela ta maipean zigařo-ondakinak baino besterik ezertxo ere eztezala utzi.

Badakizute, gizonak, lantxo onen asipenaren beři. Nere buruan sortu ta eskuetan jaio-arteke une ta aldi ori aste ta erdikoa baizik ezta. Etzaitetze, bada, ez zořotzegi ez zořosko lantxo onentzat izan.

Lardizabal bere idazkietan, eta idazki aietako itzetan, alemanak beren itzetan bezelaxe, oso-zalea zan. Bazekian erderazko «cosa» euskeraz eztala *gauz*, latinezko *causa*-ren alaba *gauza* baizik; eta azken *a* ori galtzeak min ematen zion. Ona bere esakera batzuk: *Juduen lege eta gauzaen gañean* (559-30), *onetan eta beste zenbat gauzaetan* (222-21) *kařika eta plazaetan* (289-30)... eta abar. Berdin egiten zuen azken *a*, zena zelakoa, osorik agertzeko. **Aitamaen bide berberak artu zituen** dio 237-gařen orialdean eta leřoan berean (boskařenean) *ayen gaiztakeriaetan bereala erori zan*. Saul bere ibilera aietan nola-koa zen adierazteko itz auek dakarzki: *bere esanegin eta ibileraetan ez-jakin eta moldakaitz bat zan* (172-33). Lardizabalek bazekien (bere egunetako euskal-gramatikorik jakintsuena ızelarik nola jakin ez?) bazekien askorentzako mugitza (artikulo plural) *ak* degula euskeraz, aquellos aiek dela; eta etzion azken

kori (berac cerabiltzen zuen) ezergatik kendu nai izaten. *Betiko ausardi eta queñacquin* (Keñakkin) (181-34), *su-ondoan zeuden eta Pedro ere bai, ayecquin* (ayek kin) *batean berotzen* (486-8), *Pedrok bere ukamena negar-malkorik samiñenacquin garbitzen zuen* (486-34), *biotzik onenacquin* (563-13)... e. a.

Bere urteide edozeiniek bezain ongi zekien Lardizabalek eriak *itzketa* esaten duela erderazko «lenguage» adiarazteko: bainan ele eratorri (derivado) oren oiña itz delako, berak *itzketa* idatzi oi zuen: *Aquior-en itzqueta au* (113-15). Bazekien eriak erderazko «malvado» *gaizkile* esaten duela, bainan itz onen jatorria *gaitz* dela zezaguelako, *gaitzguilleren bat zala* (586-10) idatzi zigun berak.

Bazekien erderazko «el perder» eriareen ezpaimetan *galtzea* dela ta «uniéndose» *batzen*. Berak ordea itz onen sustrala ezagutzen zuelako, osorik jartzen zuen bere papeketan: *Herodes-i ... txit konbeni zitzaiola kristau guziak galdutzea* (544-22), *oyei batutzen bazayezte* (593-7).

Lan eder onek 594 orialde ditu. Berak eskuz egin zuena berbera (oso osorik ezāren) nere eskuetara etorri zait. Nere betazalak alkarengandik berezi ezin ditezken egunetik, nere iltamu-ondoan, Euskaltzaindiarena izango den liburu onetan bi lan dakuskigu. Or-emenka itz bat mañaz erdi-estali ta bere gainean zuzendurik (geienetan okerturik) agertzen da. Bifidazketa auek Lardizabalek bere eskuz eginak direla argi-argi ageri da. ¿Noiz eginak dira ordea? Nere ustez gramaticarazoan sartuta gero, euskera ikertzen asi ezkerokoa dirudi birlan onek. Lenengo idazketa eriarengandikoa da, bigarenean itz ta izkera-aztertzaile baten lana dakust, edo beintzat dakustalakoa daukat. Ona emen gertakari batzuk. Lenengo idaztaldian, eriak bezela,

zior Lardizabalek (1): *irten nai izan etzueneko* (144-18), *buru izan bear zuela-ta* (159-8), *izan nai bazuten* (185-5), *biar il bear dezu* (198-12). Bigarren idaztal-dian onelaxe aldatu zituen esakera eder oriek (2): *irten nai izan etzaneko* (140-18), *buru izan bear zala-ta* (150-36), *izan nai baziran* (174-27), *biar il bearko zera* (158-28). *Nai izan-ek* eta *bear izan-ek* beti eskatzen dute laguntzaile bidalkoia (auxiliar transitivo) beren kidezat *irten, izan, il...* naiz beste edozein aditz euskoi (verbo intransitivo) dutenean, baita kide au izen bat denean ere. Ikusi onetarako *Morfología Vasca* 144-33.

Onezaz gainera eriarengandik artuta bere lan ederean itz auek ezañi zituen (2) *izan ezpalitz bezala* (183-23), *ematen ezpazien ere* (170-30), *Eregek esan zien* (201-18) eta gramaticagiletu zitzaigunean ikututxo bat egin zien onelako esakera guziaz; eta Tolosan bera il ta 30 urte geroago elazturiko lanean onela irakurtzen ditugu: *izan ezbalitz bezala* (173-15) *ematen ezbazien ere* (162-16). *Eregeak* (erderaz el Rey da-ta) *esan zien* (188-10).

Len esan dizutet Lardizabal, Alemanak bezelaxe; oso-zalea genduela. Greziaren *episkopos* Alemaniarak *Bischof* diote, del Obispo *Bischofs*. Itz au beste lau eratoñi auen oiña da : Sede episcopal *Bischofsstab*, hábito episcopal *Bischofstracht*, dignidad episcopal *Bischofswürde*; eta *Bischofs* orék eztu ez f ezta azken s ori ere inoiz galtzen, gaiñerako itzak z asieran idukiañen. *Dakus* «lo ve» aleman-itza balitz, los ve *dakusz* izango litzake; euskeraz beriz *dakusaz*. «Usted lo ve» *dakuszu* esango lukete aiek, guk *dakutsu*.

(1) Ofialde ta lefo auek, lenengo adibideetako auek, eskuzko liburuaren ofialde-lefoak dira.

(2) Beste ofialde-lefoak Tolosako elaztaldikoak ditugu.

II. Lardizabalen liburu eder onetan Bizkai-kutsua noiztanka ageri da. Eun aldiz irakurri oi dugu *gitxi gutxi* ren ordez; *igarle* esan-bearean *bera izan zan Igarla edo Profeta* dio 109 garén orrialdean, 31-garén leroan; *jake*-ren tokian *jaka edo amila bost aroba eta erdi kobrerekin* (181-15). Saul eregeri bein **frakak askatu beařak eman** ziola dio (191-27). *Erori*-ren ordez *jauzi* amar aldiz gutxienez agertzen da. (Ikusi 344-32). Bizkaiko zertxo auetatik bat edo beste Zaldibian berean ikasi zitezkean; baiñan nere ustez Frai Bartolomeren liburuak irakurian erdalkeri batzuen gainera, itz ta esakera geien oriek ikasi ta beretu izango ditu. Frai Bartolomek erderazko «sobre todo, principalmente»-ren ordez maiz esaten du *endemas* eta ez gutxitan *endamas*. Lardizabalek ere bi aldiz dakartzki bata ta betea. *Txit ondo nai ziotenak ere bazituen, endemas Israelko emakumeen artean* (497-28). *Ez bakařik Juduai... baita gentilai ere, endamas Juduakin ezer auřeratu ezin zala zekustenean* (542-27). Frai Bartolomeren gandikoa zuela uste dut gaiñera *ikaskizunak*-en ordez *ikasikizunak* esatea. Aleman-antzerak osoturiko itz auxe artu zuen Fraile ark bere lan bikoitz bati izena emateko: *Jaungoikua-ren amar aguindubeetako... icasiquizunac*. Lardizabalek (556-26) onelaxe erabili zuen itz osotu ori: *bear ziran ikasikizunak San Pablo eta Silasgandik artuta*. Leřo batzuk geroago erdiko *i* ori gabe, eřiaren erara, *ikus*i sustraitzat duen itza onelaxe dakar: *esan eta egin ikuskizunen bat...* (557-1).

Bizkaierazkoak dira gaiñera bere itz auek ere: *aratu* registrar (590-22), *norbaitzuk* (509-30), *danak* «todos» *denak* -en ordez: *danak iritsi bear zuten* (499-1). Beste nonbait azalduta dago erderazko «todos» en ordez *danak* edo *denak* ez tala esan bear.

Ona emen zeinbat eratarra eriarengandik entzuten dugun.

T O D O S

- 1.º Todos estamos aquí   *geranok emen gera.*
- 2.º Todos caeréis   *zeratenok eroriko zerate.*
- 3.º Todos morirán   *diranak (1) ilko dira.*
- 4.º Todos estábamos allí   *giñanok an giñan.*
- 5.º Todos caisteis al agua   *ziñatenok uretara erori ziñaten.*
- 6.º Todos murieron   *ziranak il ziran.*

Eriak auezaz gaiñera beste iru esaten ditu: len aipaturiko *denak* itsusi ori, *guziak* edo *guztiak* eta *oro* (au gutxi entzuten da giputzez). Cardaberaz-en *Aita San Ignacioren ejercicioac* deritzaion liburuan dakusku geienik goian esandako *diranak* erderazko «todos» adierazteko. *Mandatu oni diranak obedituko diote* (258-5); *humildadez diranak kendu* (333-4); *Utzi, bada, diranak* dejad pues todos (176-17) *indazu argia ondo ikusteko ta zure biotzeko sua, diranak or efe ta akabatzeko* (337-8). Frai Bartolomek ere bizkayeraz badakar noizean bein: *juan zirian dirianak luxuriaren aufera* (*Icas.* II 20-14). Zeatzago izango zan onela esatea: *ziranak loikeriaren aufera joan ziran*.

III. Benapañoatiko esakera gutxi batzuk ere badakuskigu *kondaira* onetan. *Baratza zaia zalakoak* el tenido por hortelano (508-18), *betetzer zanean* cuando estaba a punto de llenarse (501-8), *iltzer uzten zutela* dejándole a punto de morir (567-2) (2). Itzik gutxi artu zituen Lardizabalek euskalki artatik; eta aritzekoa da geiago ez artu izatea. Bere liburu au To-

(1) *Diranok* ere esan ditekete.

(2) Cardaberazek ere noizbait badakar *iltzer* au: *Utzi, bada, diranak* dejad pues todos (176-17) *ilzer dagoen baten animan* (*Aita San Ignacio...* 41-151).

losan argitaratua izan zan baino eun ta amar urte le-
nago. Bayonan *Testamen çaharreco eta berrico his-
toria* deritzaionak argia ikusi zuen. Bassussarry-ko
erétore Larreguyk frantzesetik itzuli zuen. Lardizabal
ek begien aúrean bide zeukan *historio* au bere *kon-
daira* egiten ari zan artean. Berak bere Itzauréan gutun
(liburu) au aipatu zuen «Franciako Apaiz Laéregi-k ere,
orain irurogeita amar urteko (sic) diralarik, argitaratu
zuen *Testamentu zaéko eta beriko* (sic) *Historia*-ren
izenarekin liburu luzeago bat.

Ona emen aúrez aur batonen ta besteoren kapi-
tulu batzuk:

Larreguirenak

1. *Munduaren kreazionea.*
2. *Gizona ezaña da luéko
Parabisuan.*
3. *Adamen erorikoa.*
4. *Adamen punimendua.*
5. *Abelen heriotzea.*

Lardizabalenak

1. *Munduaren egitea.*
2. *Adan lenengo gizona lu-
réko Paradisuan ipiña.*
3. *Adan-en erorikoa (1).*
4. *Adan-en kastigua.*
5. *Abel-en eriotza.*

Dakuskunez Zaldibiko erétoreak Basusañikoaren
lana antu zuen berearen ointzat; baina aren izkun-
tza ta onena ez tira berdinak. Frantzes-kutsu aundia
du arenak, onena askozaz txukuntxoago, garbixea-
go da. Len bezela aurkez aurke batoren ta beste onen
adibideak jari ditzagun.

---

(1) Len esan dugunez, Bizkalerazko *jauzi* dakar geienean Lardizabalek
erori-ren orde. *Eroriko* onek Larreguy-rengandikoa dirudi beraz.

Adamen erorikoa (p. 18)

Adame eta Eva etziren hain laster abiatu gozatzen parabisuko atsegin eta nahikarez non etsaiak nahi izan baitzaroen bi kreatura haien leyheltasunari: bekhaitu zitzaion heien innozentziari.

Adanen erorikoa (p. 7)

Adan eta Eva Paradisuko naikera eta atsegiñak gozatzan asi ziran bezain laster, etsaiak kriptura bi aien leialtasunari ekin zion; ayen erueza edo inozenziari eraso zion.

¿Lardizabalek bere aurretikoaren *bekhachtu* (be-kaitzu) ongi ulertu otezuen? «Tuvo envidia» «acometer» bezela, *eraso* esanez, itzuli zuen. «Inocencia» euskeraz adierazteko, Larramendiren *gaitzicbagea* ta *bilarteza* alde bat utziz, Bizkaierazko *erueza*, Añibañok lentxeago erabilia, egoki artu zuen. Kapitulu askotan bakoitza bere aldetik dabilza *historio* ta *kondairadunok*.

IV. Erderakada gutxi dakar Lardizabalek. ¿Zein liburuk eztiitu geiago? Ona emen polit baizuk: *Patua* «el destino». *Guk zeramakagun patua txit bidezkoa... dek* (500-30). Bizkaian *patua* «el destino» eztut bein ere entzun. *Jaungoikoak adu oneko ta suerte oneko egin zaizala* esaten zigun etxean amak. Gipuzkoan ere *alabeaña* entzuna dut, ez ordea latinezko *Patum*-diko *patu* ori. *Patuak* esaten da Bizkaian, baiñan beste zentzun batean. Gutxik bezalako gaitasuna duenarengatik Lekeition esaten genduen: *-txo, patuak daukazak orek tú*, ese tiene pactos (con el diablo oteda?). Esku ona adierazteko itxasuritxo artan ta beste alde batzuetan ere bada, edo beintzat bazan, beste itz bat: *autsak*. Tours-ko iztegian itz onen bigarren zentzuntzat «habilidad» ageri da: *autsak daukaz*, itzez itz «tiene polvos» (¿de la Madre Celestina?). Lardizabalek bein edo bein baizik eztakar Larramen-

dik ain sari erabili oi zuen *zeiña* «el cual». *Natanael, zeña batzuk diote Bartolome zala* (515-1). Beste bat ere—*zeren*—irakur diteke eta maiztxo. Cardaberaz-en lanetan bezain maiz ez ordea. *Barkatu zaiezu, ene Aita, zeren ezdakiten zer egiten duten* (499-1). Erdaldunak «le quiere mucho» askotan erabiltzen dute «le ama mucho»-ren orde. Lardizabalek ere bein edo bestetxotan *maite izan*-en orde *nai izan* esaten du. *Pedrok bazekien Jesusek Apostolu maite oni zein asko nai zion* (516-32).

Aspaldion entzun eztudan *paxa*, erderatiko «faja» 504-15-an irakur diteke: *pasatu edo paxaz ondo lotu zuten*.

V. Izpeñi (neologismo)-zalêgia etzan, bere ta gure zorirako. Batzuk Larāmendiren iztegitikoak ditu: *etxadi* barrio (546-42), *edakai* cáliz (461-11)... ta besteren batzuk. Berak eratutakoak ere baditugu. **Euskalzale**-k orain 30 urte ta gure egun auetan **Zeruko Argiak** grabado edo ilustración-tzat darabilten *edergaři*, Lardizabalek «alhaja» adierazteko dakar (118-25). Aparición *agerkera* (513-5), ta *agerketa* (517-11, 517-29), comprobar *egiztatu* (572-21) ta besteren bat irakur ditzakegu.

VI. Orain eñiak irabiatzaka edo conjugatu gabe dauzkan aditz batzuk guk *ekaři* ta *yakin* bezain eñaz ta berera ta ugari irabiatu oi zituen Lardizabalek aditz auek: *ikusi, yařaiki, iraun* ta *etzin* edo *etzan*. Bein edo beintxotan baizik irabiatzen ezfituenak beste auek dira: *entzun, irakin, erasan, yardun, izeki* ta *itxeki*. **Morfologia**-ren geigařian Giputz-aditza erakusteko *appendix* artan, zearo erakutsiak izango dira adizki guzti auek. Orain adibide bat edo beste ager ditzagun:

Ikusi. *Dakus* lo ve (499-11), *dakuski* los ve (499-12), *dakuskit* los veo (32-13), *dakuskun* veámoslo (399-30).

Jaraiki. *Beñakit* sígame éi (441-30), *niri dafakit* me sígue a mí (404-28) (1), *zefakiola* siguiéndole (43-6).

Iraun. *Badirau* (17-33), *zirauan* (27-7).

Etzan edo **etzin.** *Natza* yazgo (455-22), *lo zetzan* (46-1).

Entzun. *Dantzugula* (220-23), *dantzutela* (219-33).

Irakin. *Bazirakion* (189-2).

Yardun. Gure egunotan Zaldibian berean ere ez-tarabilte aditz onen adizkirik. *Yardun* irabiatzaka (infinitivoan) Gipuzkoako uni ta urixko auetan ezaguna da: Alkizan, Beizaman, Bidanian, Getarian, Itziañen, Oikinan, Orion ta Zarautzen gutxienez. Onen adizkiak Giputz idazle geienak darabilzkité. Lardizabalek: *niarduen* (482-37), *ziardun* (140-32), *ziarduten* (144-20), *ziardutela* (57-23). Asteasuko Aguirrek: *obra onetan diardunari* (Conf. 137 - 18), *onela diardue jokoan* (Conf. 155-3). Ubbillosek: *lan onetan diardugula* (174-7), *bekaturako tentatzen diarduenak* (9-2).

Izeki arder. Lardizabalen adizkiak: *beti zizekan sua* (327-20), *alde guzietatik bazizekan* (591-27), *gure biotzai etzizekaten* (512-33).

Itxeki adherirse. *Oni zitxokan* (233-18), *bere Eteinaldiari zitxeokan gauzak aditzen* (345-30), *aldareertzari zitxekala* (228-5). Aguirrek ere badakar adibide bat: *gorputz biziari ditxeozkanak* (Conf. 54-19).

Lapurdi-aldékoren batengandik noski artuta *eñan* ere irabiatu zuen Lardizabalek, bein bederik. *Zerbait deñagun Joben... gaiñean* (278-31). Itz onen orde *erasan* erabili oi zuen Zaldibiañak: *Erasan*-ek beste

---

(1) Lardizabalek eta Cardaberazek Bizkaian ta Lapurdin bezela *niri* esaten zuten. *Morfologian* esan zanez, *bere*-ren kutsua dute *nere*-k eta *ere*-k; eta *nere*-tik sortua da *neri* gaixo ori.

zortzi zentzun ditu, Iztegian ikus dezakegunez Erderazko «decir» bezela liburu onetantxe, bestetan ez tut bein ere irakuri. Eñari entzun bai, Bizkaialdean beintzat. *Erasan eragin deusat* «le he hecho decir» entzun nuen bein Añasaten. Itzez itz «hacer decir» da erasan ori. *Edozein gauza zuen kontra darasaten* para que digan... (413-7), *zerasaten* decían (437-9), *eskuak ezari ziozkaten*, *zerasatela* (566-30) le pusieron las manos, diciéndole.

VII. Añitzekoa da Goieñara zelarik, Lardizabalek *ark esan zuen* ja *ayek esan zuten* erabiltzea. Goieñin ta Beteri geien-geienean *ark esan zuan* (*zuun* ta *zoon* ere bai) ta *ayek esan zuen* entzun oi da. *Nago*, *ago* ta *dago*-ri afijos conjuntivos deritzaien *n*, *nean*, *la*... ezartzean, *a* Goieñarak, Napañ-usaindun Beteriñarak *e* arteratzen dute: *nagoala* *ayek*, *auk nagoela*. *O* onek *a* eskatzen duenez, *u*-k eskabide berdina du. *O* ta *u*, onetarako, aditz-muñarenak (del núcleo verbal) izan bear dute. *Edan degu*-tik eztu inorz iñoiz *edan deguala* ez *edan deguela* atera, *edan degula* baizik. Berdin *datorkio*-tik eztu inork *datorkioala* ez *datorkioela* azaldatzen, beti *datorkiola*. Bada muñaren *o*-k eta *u*-k eskakizun berdina dute: *nagoala*, *nagoanean* ta *esan zuan*, *zuanean* Goieñin; *nagoela*, *nagoenean* ta *esan zuen*, *zuenean* Napañaldean. Lardizabal bere Gramatican *e* zalea zan, naiz *o* naiz *u* -dun muñ oyekin. Bere *kondairan* ordea *menderaturik zego an dio* (278-7) ta gero beti *Jainkoak nai etzuen-ezkero* (115-2), *Balaan.. ek bedeinkatu zituen* (115-9)... eta abar. Cardaberaz-ek *go* aditz-muñ ori batzuetan *a*, beste batzuetan *e*, «conjuntivos» oiekin gaineratzen zien: *nola euskera... bizirik egon dan* ta *dagoen* (*Eusqueraren...* 10-1); *iratzaririk nagoen* esté yo despertado por otro, itzez itz (*Aita San Ignacio...*

345-13). Esté yo despierto *itzañik nagoen* da egiazko euskeraz. Despertarse *itzañi*, despertar a otro *iratzari*. Lardizabalek, bestera, noizbait jatsi «bajarse» artu zuen «bajar a otro» adierazteko, eratsi-ren orde: *Jesus ila gurutzetik jatsitzeko prestamenak* (502-31), *saski batean leiotik luñera gauetz jatsi zuten* (537-36). Bide batez irakurleak bekus Lardizabalek emen ere bizkaierako *jatsi* giputzezko *jetxi*-ren tokian erabili oi zuela.

VIII. Gatozen orain gai eñazago batera: itz-joskera edo «construcción» deritzaionera. Egoki josi oi zituen Lardizabalek geienean bere itzak. Noizbait, ordea, ark ere uts batzuk egiten zituen, batez ere bere esakerak ezezkoak (negativos) ziranean. Morfologia-ko txoko baten, 665-gařen orialdean, 5-gařen lefoan asita, itz auek irakurtzen ditugu: cuando esa *n* es elemento conjuntivo «para que», tiene más fuerza que la negación para la movilidad de la frase y decimos *auferatu enadin* (pocos pueblos dicen *eznadin*) para que yo no me adelante». Auxe gertatzen zaigu beste conjuntivotxo batzuekin ere. *Eztugu jango* no comeremos, *ez auñetik dala*, ta *jango eztugulakoan* creyendo que no comeremos; *eztut ikusi* ta *ikusi eztudanean...* eta abar. Lardizabalek onelako esakerak conjuntivo ori kenduta bezala uzten zituen ta *eztugu jango*-ren orde *jango eztugu*, *eztut ikusi* esan-bea-ñean *ikusi eztut*-en antzeko esakera asko dauzka. Ona batzuk: *Jauna, bada gauza loirik* (loi Bizkaian bezela) *egundaño jan ez det* (540-32). *Atsedèn etzuten apostoluak andik bialdu arteraño* (551-8). *Korinton bezain egonaldia luzerik* (*egotaldi* euskera txukunagoa da) *beste eñitan egin etzuen* (558-4)

Au gora-bêra geienean Zaldibiko euskalari bikaiña esku oneko itz jostun agertzen zaigu. Begira, gizo-

nak, edo beintzat entzun esakera luzexko au zeiu ederki korapilotua den: *Zazpigarrena zure Jaun Jainkoaren eguna da. Egun onetan ez dezute ez zuk, ez zure semeak, ez zure alabak, ez zure moñoiak, ez zure neskameak, ez zure abereak eta zure etxean bizi dan arotzak lanik egingo* (88-25).

Baditeke Hebreotarak gure izen mugatzaka (indefinidos) bezelakorik ez izatea. Esakera ori, Hebreotik artua izan bearean, euskaldun jator baten buruan sortua balitz, onelaxe ots egingo edoluke: *egun onetan eztezute ez zuk, ez zure semeak, ez zure alabak, ez zure moñoiak, ez zure neskameak, ez zure abereak, ezta zuenean bizi den arotzek ere lanik egingo*.

Amaitzeko. Lan au egiten niarduela, ordurik etzizaidan igarotzen gure zadorlari-ordeak (vicesecretarioak) egin digun, nik asieran aipaturiko ostenketa-txoa oroitu gabe; eta bera zuritzearen arduraz aratu ta aztertu ta ikertu ditut, *ekarri* aditzaren adizki oñen bila, Lardizabalen bost eun ta laurogei ta amalau oñialdeak. Nere paperetan or ditut *Pakea dakardala* (429-20), *iru saski irin zekarzkiela* (51-13), *ekardazu hura* (39-12), *bi antxumeak ekarzkidazu* (39-26)... ta beste adizki polit asko; bainan politen politen politena *Bakoitzak dakarrena* ez tut Lardizabalen eraietatik atera al izan. Onegatik ere, zuek eskatzen baldin badiozute, zuen eresi edo gurari ta eskari oñi ez tio gure lankideak uko egingo; eta batzar orotako erizkizunpean, orainarte bezela, burua txutik agertuko dute itz ozen, zoli, goxo, txanbelintxo oriek. Alabiz.

Bilbon 29-XII-1926.

AZKUE.